

Дерев'янку Б. В. Щодо суперечливості застосування у правовій науці терміну «дуалізм приватного права» / Б. В. Дерев'янку // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). — К.: Вид-во Ліра-К, 2015. — С. 77—81.

Б.В. Дерев'янку,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права юридичного факультету Української академії банківської справи (м. Суми)

ЩОДО СУПЕРЕЧЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАВОВІЙ НАУЦІ ТЕРМІНУ «ДУАЛІЗМ ПРИВАТНОГО ПРАВА»

Термін «дуалізм приватного права» у правовій науці з'явився кілька століть тому і сьогодні широко використовується у вигляді аксіоми, яка не викликає сумнівів щодо своєї точності і справедливості. Вважаємо, що тривалий час використання не є достатнім аргументом на користь правильності трактування, яку ще необхідно перевірити та довести (або ж навпаки, – відкинути).

Отже, самому походженню цього терміна сприяв суперечливий поділ римськими юристами права на приватне і публічне. До першого вони відносили галузі права, що стояли на захисті інтересів людини і громадянина, а до другого – інтересів держави та суспільства. Такий поділ галузей права є доречним, але невірно сформульованим. Як багаторазово заявляє в усних промовах академік В.К. Мамутов, право не може бути приватним або публічним, так само і жодна галузь права не може бути галуззю приватного права чи галуззю публічного права. Кожна галузь права своїм інструментарієм забезпечує реалізацію і публічних, і приватних інтересів її суб'єктів. А тому у кожній галузі права захищаються і публічні, і приватні інтереси. Різниця між галузями полягає у їх питомій вазі та співвідношенні. Невірно вважати, що цивільне право стоїть лише на захисті приватних інтересів, а адміністративне – лише публічних. Захист приватних інтересів значної частини людей підсумовується у захист інтересу певної людської спільноти, що сформувалася за професійною, географічною, соціальною чи іншою ознакою, а то і держави в цілому. А такий

Деревянко Б. В. Щодо суперечливості застосування у правовій науці терміну «дуалізм приватного права» / Б. В. Деревянко // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). — К.: Вид-во Ліра-К, 2015. — С. 77—81.

інтерес не може бути приватним. Так само захист публічного інтересу держави чи суспільства в адміністративному праві в кінцевому підсумку веде до захисту інтересу кожного її громадянина або члена. А такий інтерес є приватним.

Отже, формулювання терміну «дуалізм приватного права» уже є неточним з точки зору логіки, семантики і власне права. Але будемо послідовними і продовжимо. У Давньому Римі право було поділено на приватне і публічне. До першого було віднесене цивільне право з усіма його підгалузями – сімейним, спадковим тощо. До другого – прототипи сучасного адміністративного, кримінального, конституційного та ін. Оскільки сам поділ було проведено із неточностями, на яких наголошувалося вище, то і можливостей для існування галузей права із публічними та приватними інтересами одночасно давньоримські юристи не лишили. Через це значна кількість правовідносин, що існували у зв'язку із виготовленням продукції, здійсненням торгівлі і мореплавства, встановленням гільдіями, цехами та іншими тогочасними об'єднаннями підприємців стандартів і нормативів якості продукції, орендою виробничого інструменту та приміщень майстерень, наданням грошей у позику тощо була віднесена до сфери забезпечення приватних інтересів...

Враховуючи, що давні римляни жили дві тисячі років тому, однобічне бачення системи права з його поділом на діаметрально протилежні приватне і публічне можна виправдати і навіть назвати прогресивним для тих часів. На основі такої системи права було сформовано систему права Середньовічної Європи, яка майже без змін «дожила» до нових часів.

Вважається, що сам термін «дуалізм приватного права» з'явився на рубежі XVIII – XIX років, коли у багатьох країнах різногалузеві правові норми отримали своє закріплення у кодексах, зокрема кримінальних, цивільних, торгових, а також загальних законах. Саме тоді за закріпленою тисячоліттями традицією було вирішено, що відносини, які є предметом регулювання

Дерев'янку Б. В. Щодо суперечливості застосування у правовій науці терміну «дуалізм приватного права» / Б. В. Дерев'янку // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). — К.: Вид-во Ліра-К, 2015. — С. 77—81.

торгових, економічних, комерційних, господарських кодексів за участі промислових і торговельних підприємств переслідують лише приватні інтереси, а тому як і відносини, що регулюються цивільними кодексами, віднесено до відносин у межах «приватного права».

Саме слово «дуалізм» означає подвійність. Тобто юристами XIX – початку XX століття було вирішено, що у «приватному праві» крім класичних відносин, що регулюються цивільними кодексами, існують ще й інші або другі (від слова «два» на виправдання терміну «дуалізм») відносини, які регулюються іншим, часто теж кодифікованим законодавством. Але це не відповідає дійсності. Оскільки є хибним саме поняття «приватне право», то і невірними є похідні від нього поняття. Цивільними кодексами регулюються відносини, спрямовані у більшій мірі на досягнення приватних інтересів. А торговими, господарськими, комерційними, економічними кодексами та/або спеціальним законодавством врегульовуються відносини, що переслідують досягнення приблизно у рівній мірі і приватних, і публічних інтересів.

Незважаючи на значну кількість спільного, відносини, що опосередковують а) досягнення у більшій мірі приватних інтересів та б) приватних і публічних приблизно у рівній мірі, – мають велику кількість розбіжностей, а тому цілком виправдано регулюються різним законодавством. Головною особливістю цивільного законодавства є його обмеженість політичними і географічними кордонами, у той час коли господарське (торгове, комерційне, підприємницьке, економічне тощо) законодавство часто поширює свій вплив на групу держав або певний регіон одночасно. Це пояснюється формуванням класичного цивільного, сімейного, спадкового права на основі традицій певного народу чи нації, що оформилися у правові звичаї та знайшли забезпечення державною владою, яка обмежується чіткими географічними кордонами; та формуванням господарського права на основі торгових та інших

Деревянко Б. В. Щодо суперечливості застосування у правовій науці терміну «дуалізм приватного права» / Б. В. Деревянко // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). — К.: Вид-во Ліра-К, 2015. — С. 77—81.

чесних звичаїв підприємницької практики, що на ранніх стадіях формувалися і забезпечувалися професійними об'єднаннями виробників і торгівців.

Досліджуване явище найбільш наочно проявилось у законодавстві найбільших імперій ХХ століття. У США суб'єктом права є не людина, громадянин, корпорація чи держава, а штат. У межах кожного штату діють норми власної системи кримінального та цивільного законодавства, що втрачають силу при перетині кордону штату. А в межах усієї держави діє Зразковий комерційний кодекс США [1], яким керуються у кожному штаті та на основі якого кожен штат розробляє і приймає власне господарське законодавство. В СРСР кожна із республік мала власний кримінальний та цивільний кодекси, у той час як господарське законодавство формувалося у центрі шляхом ухвалення постанов Ради міністрів СРСР з економічних та господарських питань, а в 1970 та кінці 1980-х років вченими-господарниками було запропоновано проекти Господарського кодексу СРСР, дію яких пропонувалося поширити на територію усіх республік одночасно.

На сьогоднішній день кожна країна світу має систему господарського та цивільного законодавства. Останнє майже завжди є кодифікованим, тоді як перше може бути представлене системою спеціального законодавства. І якщо перше лише у загальних рисах спирається на міжнародні стандарти із захисту прав людини і громадянина, часто навіть відкидаючи міжнародну термінологію (як, наприклад, в Україні, де у ЦК України 2003 року замість міжнародних термінів «людина» чи «громадянин» застосовується неточний та застарілий термін «фізична особа»), то друге орієнтується на міжнародні стандарти та правила виробництва і торгівлі. У будь-якому випадку існують окреме господарське та окреме цивільне законодавство, яким регулюються на перший погляд схожі відносини, які часто мають абсолютно різну правову природу. Тому недоречно говорити про існування двох частин «приватного права», а отже застарілим і неточним є термін «дуалізм приватного права», який треба

Дерев'янка Б. В. Щодо суперечливості застосування у правовій науці терміну «дуалізм приватного права» / Б. В. Дерев'янка // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 4 грудня 2015 р.). — К.: Вид-во Ліра-К, 2015. — С. 77—81.

досліджувати в історично-правовому аспекті, а в сучасній теорії права замінити на більш точний і юридично та семантично вірний.

Використані джерела:

1. Единообразный торговый кодекс США: Официальный текст (1990) / Пер. с англ. — М.: Междунар. центр фин.-экон. развития, 1996. — 427 с.